

Erken Yaşta ve Zorla Kurulan Evlilikler (Çocuk Gelin) İslam Dini Özelinde Referans Bulabilir mi?

Yrd. Doç. Dr. Hülya Terziođlu¹

Öz

Evlilik kurumu geçmiŐten günümüze hemen her toplumda hukuki olduğu kadar dinî ve geleneksel altyapılara sahiptir. Erken yaşta ve zorla yaptırılan evliliklerin de böyle bir arka planı bulunmaktadır. Bu makalede erken yaşta ve zorla kurulan evliliklerin İslam dini açısından değerlendirmesi yapılacaktır. Bunun için birinci olarak İslam'ın, geldiği toplumda kadının durumunu nasıl aŐama aŐama yükselttiği örneklendirilecek, ikinci olarak da nikâhın amacı ve oluşum şartları açısından mesele ele alınarak çocuk yaŐtaki kız çocukları için bunun imkânı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Çocuk gelin • İslam • Veli • Nikâh

¹ Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ozanlar Kampüsü, Adapazarı 54100 Sakarya. Eposta: hulyaterzioglu@sakarya.edu.tr

Kadınların tarihten günümüze kimi coğrafyalarda yaşadıkları mağduriyetlerden birisi de çocuk yaşta ve zor kullanılarak evlendirilmeleridir. Kız çocuklarının henüz evliliğin biyolojik, psikolojik, toplumsal gibi yönlerinin hakkını veremeyecekleri bir dönemde bunu yaşamaya mecbur kılınmalarının getireceği sorunlar bu durumu fiilen yaşayan kızların ruh ve beden sağlığının bozulmasından çok öte bir etki alanına sahiptir. Zira bu yolla sağlam temellere oturtulamamış aile yapıları oluşacak sonrasında ise toplumsal boyutlu problemler de kendini gösterecektir.

Mağduriyetin tarafı olan kız çocukları için kullanılan “çocuk gelin” ifadesi bir yönüyle rüşt çağına gelmeden kendi tercihiyle evlenen kızları kapsamakla beraber “çocuk” ve “gelin” kelimelerini bir araya getirdiğinden çelişki taşımakta ve maksudını aşan bir anlam içeriğini ihlas ettirmektedir. Bu sebeple bu tanımlamayı uygun bulmadığımızı ifade etmek isteriz. Ancak çalışmanın başlığı böyle konulduğundan söylem birlikteliğini sağlamak için ifadeyi “çocuk gelin” şeklinde tırnak için de biz de kullanacağız.

Şüphesiz evlilik müessesesi hemen bütün toplumlarda hukuki olduğu kadar geleneksel ve dinî bir takım altyapılardan beslenerek şekillenmiştir. Dolayısıyla evliliğin sıhhatinde olduğu kadar yaşanabilecek sorunlarında da yine bu kurumların etkisi gündeme gelmektedir.

Esasen İslami disiplinlerin pek çoğu kendi metodolojileri ve bağlamları ekseninde kadın ve evlilik konuları ile ilgilenmiştir. Başta Fıkıh olmak üzere, Tefsir, Hadis, Din Sosyolojisi ve Kelam ilmi özellikle modern dönem dediğimiz 19. yüzyıl sonrası şekillenen zihniyet değişimlerinin günümüze kadar beslenerek gelen içeriğinde İslam’a kadın algısı üzerinden yöneltilen eleştiriler sebebiyle bu konulara ayrıca eğilmekteler. Bu makalede kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerini İslam’ın kadın ve evlilik gibi iki esaslı meseleye yüklediği anlam ekseninde tartışacağız.

Sosyal olguların doğru analizinin yapılabilmesi için doğdukları ve geliştikleri sosyokültürel ve tarihi bağlam içerisinde değerlendirilmeleri zorunluluğu vardır. Bu durum İslam dininin kadın anlayışı için de söz konusudur. Bu anlamda İslam toplumlarında başlangıcından günümüze kadar kadının aile hayatından sosyal, hukuki, siyasi ve ekonomik durumu pek çok değişkenin tesiriyle şekillenmiştir. Dinî kurallar, sosyal ve siyasi çevreler, etnik yapılar ve İslam öncesinden gelen kültür mirası bu değişkenler arasında sayılabilir. İslam’ın kadına getirdiği hakların ve sorumlulukların ve bütünüyle anlam dünyasının zaman içinde geldiği noktaların saydığımız diğer unsurlardan bağımsız algılanamayacağını öncelikle ifade etmek isteriz. Bu sebeple İslam dünyasında kadının her yerde ve her dönemde aynı konumda olduğu söylenemez.

Çalışmada bu tespitin sebepleri ayrı ayrı etüt edilmeyecektir. Bu eksende daha çok kadının anlamına ve kıymetine ve kendini gerçekleştirme yolunda ona yüklenen değere atıfta bulunmak istiyoruz. İkinci olarak İslam’ın temel öğretileri açısından

evliliğin kurulma şartları ve tesis edilen aile kurumuna yüklenen anlam üzerinde duracağız. Son olarak yazacağımız değerlendirme bölümünde ise kadına ve evliliğe yüklenen anlam çerçevesinde “çocuk gelin” gerçeğinin dinî dayanakları konusunda saptamalarda bulunacağız. Bu yolla kadının psikolojik muhtevası ile evliliğin keyfiyeti ve amaçlarını karşılaştırarak onun kendi iradesi dışında bir eyleme (evlendirilme) zorlanması arasındaki çelişkinin ortaya çıkmasını umut ediyoruz.

Kadının Durumunun Yükseltilmesi

İşlam dini ortaya çıktığı coğrafyanın sosyokültürel dokusuna köklü değişiklikler getirmek suretiyle kadın-erkek tüm toplum fertlerinin zihniyet dünyasının şekillenmesine katkı sağlamıştır. Bunu yaparken o günkü sosyal yapıyı oluşturan dinî, örfi, siyasi, hukuki ve ekonomik pek çok toplumsal gerçeklikle yüzleşmiş, onlardan kimilerini olduğu gibi kabul etmiş, kimilerini revize etmiş, kimilerini de tamamen ortadan kaldırmıştır. “Cahiliye” olarak tabir edilen o dönemde şüphesiz kadın anlayışı da toplumsal adaletsizliğin en acımasızca görüldüğu alanlardan birisidir. Kadınların bireysel ve toplumsal olarak hemen hiçbir değerlerinin olmadığı bu dönemi ifade eden Hz. Ömer o günleri anlatmak için řu itirafta bulunmuştur: “Cahiliye döneminde kadına hiç değer vermedik. İşlam gelip de Allah’ın onlardan söz ettiğini görünce onların da üzerimizde bir takım hakları olduğunu anladık.” (Buhârî, Libas, 31).

Bu hakların içeriğini doğru okumak için öncelikle yapılacak olan o günün kadının durumunun nasıl ve hangi yollarla yükseltildiğine bakmak olmalıdır. Aşağıdaki başlıklar bu içerikleri oluşturmaktadır.

Ontolojik anlamda. Bilindiği gibi İşlam dini miladi 7. yüzyılda toplumsal anlamda ekonomik, hukuki, sosyal, etnik vs. boyutu olan adaletsizliklerin hüküm sürdüğu bir coğrafyada ortaya çıkmıştır. O dönemde cinsiyet eksenli ayırmıcılık ise doğan kız çocuklarına yaşam hakkı bile tanımayarak onları doğar doğmaz diri diri toprağa gömebilecek kadar acımasızlaşmıştır (Savaş, 1992, s. 29). Kur’an bu insanlık dışı uygulamayı henüz vahyin ilk dönemlerinde reddetmiştir (en-Nahl 16/58-59; et-Tekvîr 81/8-9).² Bu şekilde başlayan süreç devamında kadın ve erkeği ontolojik anlamda eşit gören bir anlam alanına doğru evrilerek devam etmektedir. Kadın ve erkek her ikisi de Adem’in çocuklarıdır ve Adem de topraktan yaratılmıştır. Aynı ruha sahiptirler, insani mahiyet ve cevher itibarıyla birdirler. Hatta kadın aynı zamanda annelik yönü de olduğu için ayrı bir saygı ve özeni hak etmektedir (el-İşra 17/23-25). Sahabeden Abdullah b. Ömer: “Biz Hz. Peygamber’in sağlığında hakkımızda ayet iner endişesiyle kadınlarımıza sert sözler söylemekten ve haşin davranmaktan korkardık. Fakat Hz. Peygamber vefat ettikten sonra sert konuşmaya ve haşin davranmaya başladık.” derken kadınların ilahi beyanla nasıl kollandığını da zımnen ifade etmiştir. Erkeklerle-

² İşlam tarihçilerinden kız çocuğu öldürme âdetinin yaygın bir âdet olmadığını iddia edenler de vardır (Hasen, 1987, s. 87). Bu tespit doğru da olsa Allah Teâlâ bu olayın bir kez bile uygulanmasını dehşetinin anılmasına yeterli saymıştır, yorumu yapılabilir.

rin “kavvam” (en-Nisâ 4/34) olarak tarif edilen bir derece üstünlüğü ise aile reisliği görevi sebebiyledir ve bunun da geçimi temin, güvenlik, temsil ve boşanma hâlinde nafaka ve süt bedeli gibi bir takım sorumlulukları gerektirmesinden, fonksiyonel üstünlükten başka bir şey değildir (Yazır, 1960, s. 1348).

Dinî sorumluluk anlamında. İslam’a göre insanın dünya hayatını tecrübe ettiği Hz. Âdem’in ve eşinin (Havva) yasak meyveyi yiyerek cennetten kovulmalarıyla başlar. Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta Âdem bu hatayı eşinin kışkırtması ve teşvikiyle yapmıştır. Dolayısıyla *asli suçun* gerçek müsebbibi Havva yani kadındır. Kur’ân’ın da sıklıkla anlattığı bu kıssada ise Âdem ve eşi bu suçu şeytanın telkinlerine uyararak beraberce işlemişlerdir (el-Bakara 2/35-36; el-A’râf 7/16-22). Hatta suçu özellikle Âdem’e nispet eden vurgular da vardır (Tâ hâ 20/12). İşin bidayetinde kadını temyiz eden İslam öğretisi dinî sorumluluk bağlamında kadını ve erkeği ortak konumlandırmış (Al-i İmran 3/195; et-Tevbe 9/71) ve insanı halife olarak yarattığını ifade eden Allah Teâlâ cinsiyetten söz etmemiştir (el- İsrâ 17/70; en-Neml 27/62; ez-Zümer 39/10; eş-Şems 91/7). Yeryüzünü imar etme, kişileri ve toplumları ıslah etme (en-Nisâ 4/24), Allah’ın ve resulünün verdiği hükümlere razı gelme (el-Ahzâb 33/ 36), hidayete erme ve doğru yolu bulma (el-Bakara 2/187; Al-i İmran 3/138; er-Ra’d 13/21), güzel ve çirkin davranışlarına aynı içerikte karşılık görme (Âl-i İmran 3/195; el-Ahzâb 33/37; ez-Zilzâl 99/7-8) gibi temel kulluk alanları her iki cins için ortaktır. Dolayısıyla iman, ibadet ve etik değerler açısından herhangi bir ayrım yoktur. İlkesel anlamda değerlilik, üstünlük ve fazilet cinsiyette değil vasıfta aranmıştır (el-Hucurât 49/13).

Eğitime ve şahsiyet kazandırma anlamında. İlk emri “oku” olan ilahi beyan, kadın erkek tüm insanların düşünme, akletme, tefekkür etme, ilim öğrenme, mesnetsiz konuşmama gibi yollarla bilgi ve irfan sahibi olmasını teşvik etmiştir. “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” (ez-Zümer 39/9), “Rabbim ilmimi artır, de.” (Tâ hâ 20/114) gibi ayetlerle cinsiyet ayırmaksızın insan için bilginin değerine işaret edilmiştir. Kur’an’ın birinci dereceden ve en kâmil uygulayıcısı olan Hz. Peygamber, gelen ayetleri erkeklere okuduğu gibi kadınlara da okumuş, mescidin kapılarından birisini kadınlara tahsis ederek onların rahat girip çıkmalarını temin etmiş ve belli günlerde onlara da dersler vermiştir. Örneğin Harise b. en-Numan’ın kızı Ümmü Hişam, “Kaf suresini doğrudan Resulullah’tan öğrendim. Her Cuma hutbede bu sureyi okurdu.” demiştir (Müslim, Cuma, 50). Bu durum onun mescide ne sıklıkta gittiğini ve bu eğitimi aldığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Yine Hz. Aişe kadınların kendi özel durumlarıyla ilgili konularda Hz. Peygamber’le rahat diyalog içinde olmalarını telmihle: “Ensar kadınları ne iyi kadınlardır, hayâları fakih olmalarını engellememiştir.” (Buhârî, İlim, 50) buyurmuştur. Hz. Peygamber erkeklerden bey’at aldığı gibi kadınlardan da almış; onların görüşlerini ve değerlendirmelerini dikkate alarak kendi döneminde kadınlara bir anlamda hukuki bir kimlik kazandırmıştır. Peygamberimizin, evlenmek için mali durumu iyi olmayan erkeklere ezbere bildiği

sureleri kadınlara öğretmek karşılığı evlenebileceklerini tavsiye etmesi bu konuda fırsat oluşturma gayretlerinin bir tezahürüdür.

Kadının ve erkeğin birbirlerine muhtaç tanımlanması anlamında. “Ey insanlar sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize hürmetsizlikten sakının.” (en-Nisa 4/1). Kadın ve erkek insan neslinin kendisinden çoğaldığı iki unsurdan birisidir. Dolayısıyla biri olmadan diğerinin eksik kalacağı, hem ihtiyaç hem de zenginlik anlamında varlıkları birbiriyle anlamlı birer cins olarak tarif edilmişlerdir. Bu sebeple olmalı ki evlenenlere “eş” denmektedir. Eşler yalnızca biyolojik ihtiyaçları anlamında ve neslin devamlılığı noktasında birbirlerine muhtaç değillerdir; ayrıca insan olmanın gerektirdiği sevginin, muhabbetin, dayanışmanın ve her türlü paylaşımın zemini bu ilişkiyle tanımını bulmaktadır. “Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi O’nun varlık delillerindedir.” (er-Rûm 30/21). “Kadınlara erkekler için, erkekler de kadınlara için birer elbisedir.” (el-Bakara 2/187). Allah Teâlâ eşler arasındaki sevgiyi bizzat kendi varlığına delil sayarak ayrıca yüceltmiiştir. İlahi terbiyenin zirve temsilcisi Hz. Peygamber’in eşlerine sevgiyle, adaletle ve merhametle davrandığı, fikirlerine değer vererek eşleriyle istişare yaptığı bilinmektedir.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız hususlar; kadının ontolojik anlamda varlığının kıymeti, ilahi otoriteye karşı haklarını ve sorumlulukları, eğitimine yönelik faaliyetler ve nihayet kadın ve erkek cinsinin birbirlerine olan ihtiyaçları ekseninde anlatılan hususların tamamı kadının itibarının yeniden tanımlanması ve şahsiyetinin olgunlaştırılması olarak okunmalıdır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde İşlam’ın nikâh bağıyla tesisini öngördüğü evliliğin kuruluş şartları ve amaçları ile modern manada “çocuk gelin” olgusu, İşlami terminolojide “küçüklerin evlendirilmesi” olarak bilinen husus çerçevesinde tartışılacaktır.

Evlilik Müessesesine Yüklenen Anlam

İşlam dini hayatın çeşitli alanlarına dair Kur’ân’ın ve sünnetin koyduğu genel ilkelere ve amaçlar çerçevesinde yol göstermiş; değişen hayat şartları, zaman ve ihtiyaçlar sebebiyle İşlam toplumlarının takdirini de anlamlı saymıştır. Ancak evlilik ve aile kurumuna atfettiği önem sebebiyle konu ile ilgili temel hükümler doğrudan Kur’ân tarafından belirlenmiştir. Kadının ve erkeğin birlikte kurdukları yuvada aile sorumluluğu taşımak ve topluma yararlı çocuklar yetiştirmek gibi Allah’ın hoşnut olduğu işler gerçeleştirildiğinden evliliğin geniş manada ibadet olduğunu kabul eden İşlam âlimleri de vardır (Atar, 1998, s. 112-117).

Nikâhın amaçları ve mahiyeti. Hukuki ve sosyal temeli olan evlilik müessesesi İşlam’a göre aynı zamanda dinî bir kurumdur. Bu sebeple hem Kur’ân ayetleriyle hem

de Hz. Peygamber'in sünnetiyle teşvik edilmiştir. Hz. Peygamber Müslümanların çoğalmasıyla iftihar edeceğini, evliliğin kendisinden önceki peygamberlerin de sünneti olduğunu belirtmiştir (Buhârî, Nikâh, 1; Tirmizî, Nikâh, 1). Allah Teâlâ insanı bir nefisten yarattığını, gönlünün huzur bulacağı eşini de ondan yarattığını belirtip ardından evlatların ve torunların bu birlikteliğin adeta kârı olduğunu vurgulamıştır (el-A'râf 7/189; en-Nahl 16/72). Ayetlerde kişinin huzur bulacağı ortamın tesisiyle aileye mutluluk, topluma iyi bir nesil sağlamak; insanın sosyal, psikolojik ve biyolojik ihtiyaçlarını gidermek hedeflenmiştir. Bu yolla aile olmak bir yandan evli bireyleri iffetsizlikten ve her türlü kötülüklerden koruduğu gibi (Buhârî, Nikâh, 2-3; Tirmizî, Nikâh, 1; Nesâî, Sıyâm, 43) diğer yandan toplumların sosyal dokusunu da sağlamlaştırmaktadır. Konu ile ilgili çağdaş eserlerde ve yasama metinlerinde “neslin sürdürülmesi ve korunması”, “hayat ortaklığı”, “hayat arkadaşlığı”, “eşlerin karşılıklı hakları ve yükümlülükleri” gibi unsurları da içeren nikâh tanımlarının yapılması anlamlı ve kıymetlidir (Aydın, 2005, s. 282-283).

Evliliğin mutluluğu temin etmesi ve kalıcı olması için evlilik öncesi çiftlerin birbirini görüp tanınması ve denklik şartlarının bulunması tavsiye edilmiştir. Klasik literatürde “kefâet” olarak geçen bu kavram soy, Müslüman oluş, hürriyet, meslek, dindarlık ve ekonomik güç gibi kriterlerden oluşmaktadır. Evlilikte yaş denkliği meselesi de erken dönemde Şâfi mezhebi fakihlerince kefâet kapsamında değerlendirilmiştir (Aktan, 1998, s. 166-168).

Nikâhın sıhhatini ve meşruiyetini temin için geciktirici (ta'likî) veya bozucu (infisâhî) bir şart içermemesi zorunluluğu vardır. Yani nikâhın kurulması veya bozulması müstakbel bir hadiseye veya zamana bağlanamaz. Hatta nikâh anında icap ve kabul ifadelerinin şimdiki zaman/geniş (muzari) zaman kalıbıyla (sîga) değil, geçmiş (mazi) zaman kalıbıyla olması noktasında hassasiyet gösterilmiştir (Atar, 1998, s. 112-117). Bunun anlamı şudur; nikâh bağı en başından sağlam temellere oturtulmalı, onun sıhhatini bozma ihtimali olan hususlar için baştan dikkatli davranılmalıdır. İslam hukukunda diğer akitlelerden farklı olarak nikâh akdinin şahitler huzurunda gerçekleşmesinin onun yürürlük (nefâz) şartlarından sayılması bu hassasiyetten kaynaklanmaktadır. Şahitli bir akitleşmenin sosyal psikoloji açısından artı bir kuvvetinin olacağını da burada hatırlamak gerekir. Nikâhın din adamı veya dinî bir merasim eşliğinde gerçekleştirilmesi zorunluluğu olmamakla beraber geleneğin bu şekilde oluşması evlilik müessesesine yüklenen kutsiyet ve kıymetten kaynaklanmaktadır. Kur'an'da kadınlar da tıpkı erkekler gibi nikâh akdinin tarafı olarak tanımlanmıştır (el-Bakara 2/235).

İslam'da aile reisiği -şartlarını haiz olmak kaydıyla- erkeğe verilmiştir. Bu itibarla Kur'an nikâh akdinin erkeğin kadına verdiği sağlam bir teminat olduğunu ifade etmektedir (en-Nisâ 4/21). Bu teminatın içinde evlilik öncesi kadınlara hak olarak verilmesi önerilen mehir,³ evlilik süresince evin geçiminin, güvenliğinin ve temsilinin sağlanması, şayet evlilik bitirilecekse eş ve çocuklar için nafaka ödenmesi gibi yükümlülükler vardır.

Pek çok toplumda olduğu gibi İşlam toplumlarında da aile yapısı ataerkil özellik göstermektedir. Ancak İşlam'da aile reisinin aile fertleri üzerindeki yetkileri oldukça sınırlıdır. Örneğin erkeğin eşi üzerindeki yetkisi aile birliğini devam ettirme esasına yöneliktir. Karının ve kocanın mal varlıkları ayrı ayrı tanımlanmış, hâkim görüşe göre de kadın kendi malı üzerinde istediği tasarruf hakkına yetkin kabul edilmiştir. Hristiyanlıkta olduğu gibi İşlam'da boşanma yasağı yoktur. Ancak evlilik bağının; kuvveti, kutsiyeti ve nezaheti sebebiyle ciddi bir sebep olmaksızın bitirilmemesi istenmiş, “Allah'ın helal kıldıklarının en kötüsü boşanmaktır.” buyurularak bu konuda nebevî ihtar yapılmıştır (Ebû Dâvûd, Talak, 3; Nesâi, Talâk, 34). Her şeye rağmen evlilik sonlandırıldığında ise -sıhrî hısımlıktan dolayı- ayrılan eşlerin birbirlerinin anne babalarıyla evlenmeleri yasağı devam edecektir.

Nikâhın anlam ve keyfiyeti şüphesiz bu muhtasar mütalaalarla sınırlı değildir. Ne var ki çalışmamızın ana teması açısından bu kadarla iktifa edip evlilikte velayet konusu başlığı altında küçüklerin evlendirilmesi meselesine geçmek istiyoruz.

Küçüklerin evlendirilmesi meselesi. İşlam hukukunda bülüğ çağına gelmemiş çocukların evlendirilmesi konusu, evliliğin unsurları temel başlığı altında ve ehliyet terimi çerçevesinde tartışılmıştır. Evliliğin unsurları ise taraflardan birinin evlilik teklifinde bulunması (ıcab), diğerinin de bunu kabul etmesiyle meydana gelir. Bu unsurlara ilave olarak kuruluş şartları; evlenme engelini olmıyışı, meclis birliği, evliliğin şartsız olması ve evlenme ehliyeti şeklinde sıralanmıştır. Konumuzla ilgili olan ehliyet kıstasının anlamı; başka bir kimsenin iznini almadan özgür irade ile karar verebilmede tam yetkinlik demektir. Daha açık bir ifadeyle evlenme ehliyeti, başkasının iznine ve icazetine ihtiyaç olmadan evlenebilme ehliyetini ifade ettiğinden, bu durum tam ehliyetli olmayı, yani akıllı ve balığ olmayı gerektirmektedir denilebilir (Döndüren, 1995, s. 155). Bu yetkinliğe sahip olmak, dinî ve hukuki hükmün doğmasının veya geçerliliğin ön şartı olup kişinin haklardan faydalanmaya ve borçlanmaya elverişliliği anlamına gelmektedir. İşlam hukukçularının çoğunluğuna göre de bu yetkinlik 15 yaşın tamamlanmasıyla elde edilir.

Evlilikte ehliyet terimi içerisinde ifade edilen yaş faktörü bu şekilde belirtildiği hâlde İşlam hukukunun tabii seyri içerisinde hicri ilk asırların aile yapısı ve yaygın anlayışının müessir olduğu söylenebilir. Bu itibarla küçüklerin evlendirilmeleri hususunda İşlam aile hukukunda naslardan veya Hz. Peygamber'in örnek aile hayatından daha çok, kökü eskilere uzanan geleneksel değerlerin izleri görölmektedir (Acar,

3 “Mehir, evlilik öncesi erkeğin kadına ödemesi için belirlenen mal veya meta demektir. Kur'an'da evlenecek erkeklerin eşine bu bedeli ödemeleri tavsiye edilmiştir (el-Bakara 2/236-237; en-Nisa 4/4, 24, 25; el-Maide 5/5). Fakihlerin büyük çoğunluğuna göre mehir evliliğin rüknü veya sıhhat şartı değildir. İşlam hukukunda mehir evlenecek kadının ailesine değil bizzat kendisine verilir ve kadın diğer mallarında olduğu gibi onda da dilediği gibi tasarrufta bulunur. Bu durum ödenen mehirin satış bedeli, nikâhın da bir satış akdı olduğu iddialarını çürütmektedir. Bir kimsenin bir akde hem taraf olup satış bedelini alması, hem de akde konu olması mümkün değildir. Gerçekte mehirin amacı kadına iktisadi bir güç kazandırmak ve boşanmanın suistimal edilmesini önlemektir.” (Aydın, 1998: 389-391).

2003, s. 127). Buna göre fakihlerin ekseriyetine göre henüz balığ olmayan fakat temiz ehliyeti olan, yani iyiyi kötüden ayırabilen küçük çocuklar kanuni temsilcileri olan velilerinin (baba veya dede kastedilir) izni ve aracılığı ile evlendirilebilirler. Aralarında Ebû Hanife, İmam-ı Şâfiî, İmam-ı Malik ve Ahmed b. Hanbel gibi mezhep imamlarının da olduğu bu görüş sahipleri iddialarını bazı ayetlere ve hadislerle de dayandırmışlardır.⁴ Temel mantıklarına gelince; babanın henüz evlenmeyen küçük kızları üzerinde kendilerine nazaran daha fazla hak sahibi olduğu kanaati taşındığından babanın ve dedenin çocuk aleyhine olacak bir nikâha muvafakat etmeyeceği ön kabulü vardır (Şâfiî, t.y., s. V-15). Zira veliler bu konunun üzerinde önemle durmalıdır. Evlenmede bir takım yararlar vardır ki bu yararlar ancak birbirine denk insanların evliliğinde temin edilebilecektir. İyi bir adayın bulunması hâlinde fırsatın kaçırılması için küçükler de evlendirilebilir şeklindeki yaklaşımlarını akli bir zemine de oturtmuşlardır (Ebû Zehrâ, 1957, s. 109-110; Kâsânî, 1986, s. 240). Çocuklar rüşd çağına geldiklerinde evlilikleriyle ilgili istemedikleri bir duruma düştükleri kanaati taşırlarsa mahkeme kararıyla evliliklerini sonlandırabilirler denmektedir.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız görüşe mukabil erken dönemde bir grup İslam âlimi ise çocukların, evliliğin anlamını ve mahiyetini bilmediği ve evliliğe de hiçbir şekilde ihtiyaçları bulunmadığı bir dönemde evlendirilmelerinin kabul edilemeyeceği kanaatinde idirler. Bunlar arasında İbn-i Şübrüme, Osman el-Bettî, Ebu Bekir el-Esam gibi isimler vardır. Üstelik bu âlimler de görüşlerini “Yetimleri evlenme çağına kadar deneyin, eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin.” (en-Nisâ 4/6) ayetine dayandırmakta ve bülüğdan önceki bu dönemin evlilik çağı şartlarını taşımadığı kanaatini ifade etmektedirler (Serahsî, 1986, s. 212).

Daha önce belirttiğimiz gibi Kur’ân ayetlerine göre kadın nikâh sözleşmesinin tarafıdır (el-Bakara 2/235). Nikâhta velinin yetkisi hususunda ise birden fazla farklı içerikte rivayetten söz edebiliriz. Şöyle ki; Hz. Peygamber’in kız çocuklarıyla ilgili olarak “Velisiz nikâh olmaz.” (Tirmizî, Nikâh, 14; İbn Mâce, Nikâh, 15) buyurduğu kaynaklarda yer alırken kendini nikâh sözleşmesinin tarafı sayan bir velinin kıydığı nikâhın geçersiz olduğunu ifade eden hadisler de bulunmaktadır (Ebû Dâvûd, Nikâh, 26; İbn Mâce, Nikâh, 12). Toplumsal bir mesele olan çocukların evlendirilmesi meselesiyle ilgili hem Hz. Peygamber’in ifadelerinde hem de İslam âlimleri arasında bu çeşitliliğin olması şerî anlamda bir müsamaha tanınmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu müsamahanın arkasında o günkü toplumun şartlarının ve ihtiyaçlarının

⁴ “Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva isterler... Bu fetva kendilerine yazılan şeyi vermediğiniz ve kendileriyle evlenmeyi arzuladığımız yetim kadınlara ve bir de zavallı çocuklara ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda Kitap’ta size okunandır.” (en-Nisâ 4/ 127). Ayette geçen yetim kadınların akıl balığ olmayan kızlar olduğu yorumu yapılmış (İbnü’l-Arabî, 1988, s. 405). Yine “Kadınlar içinde ay hali görmekten kesilenler ile ay hali görmemiş olanların iddetleri hususunda şüpheye düşersen bilin ki onların iddet beklemesi üç aydır.” (et-Talâk 4/ 65) ayetinde “ay hali görmemiş kadınlar” ifadesinin bülüğ çağına gelmemiş kız çocukları şeklinde anlaşıldığını görüyoruz (İbnü’l-Arabî, 1988, s. 285; Serahsî, 1986, s. 457). “Dikkat edin kadınları ancak velileri evlendirir ve kadınlar ancak denkları ile evlenebilirler.” (Beyhâkî, t.y., s. 133; İbn Mansûr, 1985, 150-151).

bulunduğu, bu âdetin belli faydalar sağladığı için şerî müdahaleye muhatap olmadığı ve konunun tamamen toplumsal şartlara ve tercihlere bağlı olduğu söylenebilir (Bar-dakoğlu, 1991, s. 12-15).

Son olarak Osmanlının son dönemlerinde çıkarılan 1917 tarihli ilk Aile Hukuku Kararnamesi'ni burada hatırlamak yerinde olacaktır. Bu metin İşlam hukuk tarihinde aile hukuku alanında hazırlanmış ilk metindir. Küçüklerin evlendirilmesi ile ilgili nasların net ve katı bir içerik taşıması ve konu ile ilgili zamanın doğurduğu bir takım sorunlar bu kararnameyi zorunlu kılmış, çocukların evlenme yaşı da⁵ dâhil olmak üzere pek çok ailevi mesele hakkında kendi dönemlerine uygun kanunlaştırmalar yapılmıştır. Kararnamenin önemli hükümlerinden biri de şiddet ve cebir kullanılarak gerçeşleştirilen evlenmelerin geçersiz olduğunu belirleyen hükümdür (madde 57).

Değerlendirme

Küçük yaşta ve zorla evlendirilen çocuk gelinlerin durumunu İşlam dini açasından değerlendirmek maksadıyla yaptığımız çalışmada aşağdaki sonuçlara ulaştık:

1. Sosyal olgular kendi tarihî, kültürel, coğrafi ve etnik altyapıları ekseninde anlaşılmalıdır. İşlam tarihi boyunca şekillenen genelde kadın ve evlilik, özelde de küçüklerin evlendirilmesi hadisesine de bu perspektiften bakılmalıdır.
2. Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in uygulamalarında kadının durumunun o günün toplumsal şartlarına göre devrim niteliği taşıyan bir içerikte yükseltildiğini söylemek abartı olmayacaktır. Ontolojik, hukuki, sosyal, ailevi vs. pek çok alanda kadına yüklenen yeni misyonun kazandırdığı yeni kimlik onu kararlarına saygı duyulan ve toplumsal duruşu olan bir noktada tanımlamıştır. řu hâlde evlilik gibi kişinin hayatının bütününe ilgilendiren bir kararda kız çocuklarının icbar altında tutulması İşlam dininin temel öğretileri açasından kabul edilemez.
3. Evlenmenin temel amacı huzurlu bir ortamda biyolojik, psikolojik ve sosyal anlamda ihtiyaçlarını gidermek ve bu huzur ortamında nesli devam ettirmek olarak belirtilmiştir. Bu amaçların gerçekleşmesinin asgari şartlarından birisi de çiftlerin ruh ve beden olgunluğunu taşımaları ve evlilik için tavsiye edilen yaş sınırında olmalarıdır.
4. İşlam'da nikâhın icap, kabul, ilan, şahit, mehir gibi en temel bileşenleri bu konuya verilen ehemmiyetin ve ciddiyetin alametidir. Nikâhta çiftlerin evliliği kabul ifadelerinin geçmiş zaman kipiyle söylenmesine kadar giden hassasiyetin altında evliliğin sağlam temellere dayandırılması kadar kadının korunması da vardır.
5. İşlam hukukunda küçüklerin evlendirilmesinde veli faktörü velinin evladı aley-

⁵ Evlenme yaşı kızlar için 17, erkekler için 18 olarak belirlenmiştir (madde 4-10) (Aydın, 1998, s. 314-318).

hine bir karar almayacağı hüsnü kabulüne dayanmaktadır. Hemen her toplumda evlenme konusunda akrabaya söz hakkı tanındığı bilinmektedir. İslam'da ise veliye tanınan yetkinin zorunlu ve sınırsız olmadığı bu konudaki ictihadi çeşitlilikten de anlaşılmalıdır. Zira bir yerde birden fazla görüş varsa o konuda katiyetten bahsedilemez.

6. 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi'nde küçüklerin evlendirilmeleriyle ilgili açıkça yaş sınırının getirilmesi ve nikâh için 17 yaşını dolduran kız çocukları ve 18 yaşını dolduran erkek çocuklarının veli izni veya aracılığı olmadan evlenmeye tam ehliyetli sayılması, İslâm'ın insanı merkeze alan çağlar üstü bakış açısının bu konudaki bir tezahürü olarak okunabilir.
7. İslam'ın temel öğretilerinde değilse de İslami gelenekte çeşitli referanslarla bulunan bu uygulama tıpkı Hukuk-i Aile Kararnamesi'nin ilgili hükümlerinde olduğu gibi devlet erki marifetiyle kamunun menfaatine kaldırılabilirdir.